

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ СТРУКТУРНИХ КОМПОНЕНТІВ МАСОВОЇ ГЕОПОЛІТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ МОЛОДІ

Феномен масової геополітичної свідомості (надалі МГПС) є буденним, спрощеним відображенням геополітичної дійсності шляхом аглютинації та інтерференції в індивідуальній і колективній свідомості соціально-політичних та географічних категорій (значень), результатом чого стають специфічні ментальні репрезентації політичного простору – геополітичні ментальні карти. У серії наших попередніх досліджень було виявлено як змістовні, так і формально-структурні характеристики МГПС громадян України. Зокрема, основу структури МГПС як на індивідуальному, так і груповому (суспільному) рівні складають компоненти чотирьох типів: геополітичні образи, геополітичні знання (ідеї), настрої (емоції) та інтереси (бажання) геополітичного характеру. Перші два компоненти відображають когнітивний блок МГПС, а інші два – емоційно-мотиваційний. Результати застосування асоціативного тесту показали, що представленість когнітивних компонентів у структурі МГПС є більш вагомою, ніж емоційно-мотиваційних. Але ми припустили, що зміна дослідницького інструментарію дозволить глибше зрозуміти тенденції прояву різних компонентів МГПС.

Отже, з метою уточнення психологічних особливостей прояву когнітивних, емоційних та мотиваційних компонентів МГПС вітчизняної молоді нами у листопаді 2016 року було проведено емпіричне дослідження. Вибірку склали 90 студентів психолого-педагогічного та технологічного факультетів Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка (41 юнак та 49 дівчат, середній вік – 20 років). Був використаний метод анонімного анкетування у поєднанні зі шкалюванням. Досліджуваним пропонувався перелік із 13 геополітичних "стимулів": Україна (загалом, а також окремо Київ, Донбас та рідний регіон), Росія, США, Німеччина, Франція, Велика Британія, Китай, Польща, Білорусь та Сирія. Такий вибір був зумовлений тим, що, по-перше, більшість з них відображає основні локалізаційні компоненти геополітичних ментальних карт населення України; по-друге, вони включають як найкрупніших сусідів України, так і

регіони з військово-політичними конфліктами, котрі достатньо висвітлюються у ЗМІ.

За допомогою 7-бальної шкали (де 1 – мінімальний, а 7 – максимальний показник) респондентів просили оцінити (стосовно кожного згаданого геополітичного актора): а) ступінь своєї поінформованості про події, які відбуваються [там]; б) ступінь свого інтересу до подій [там]; в) ступінь свого переживання того, що відбувається [там]. Така схема дозволяла охопити когнітивні (1-е завдання), мотиваційні (2-е завдання) та емоційні (3-є завдання) складові МГПС; з іншого боку, вона дещо нагадувала відому трикомпонентну структуру атитуду, дозволяючи замірювати формально-структурні показники геополітичних настановлень.

Проаналізуємо результати оцінки (а, точніше, самооцінки) когнітивного компонента МГПС. Найвищі показники стосуються України та її географічних частин. При цьому найбільшу поінформованість студенти адресують власному регіону (що можна вважати цілком закономірним). У той же час обізнаність про події у столиці є найменшою, порівняно з іншими частинами вітчизняного простору, що видається цікавим (враховуючи значну увагу до київських подій з боку мас-медіа). Звертає на себе увагу те, що поінформованість опитаних стосовно подій на Донбасі має найвищий рівень дисперсії: тобто, якщо одна частина опитаних вважає себе достатньо обізнаною щодо ситуації у зоні АТО, то інша сумнівається в цьому. Сумарна частка перших (які оцінювали свою поінформованість у діапазоні 5-7 балів) сягала 45%, а других (оцінки в 1-3 бали) – 32%. Вірогідно, що останні або взагалі мало цікавляться темою АТО, або критично оцінюють офіційну інформацію, що надходить каналами ЗМІ.

Найнижча поінформованість пов'язувалася студентами з таким країнами як Китай та Франція (тут мав місце і мінімальний показник дисперсії оцінок). Якщо такий результат стосовно Китаю є очікуваним (адже "Піднебесна" далека не лише у географічному, але й цивілізаційному плані), то стосовно однієї з провідних країн ЄС він викликає певне здивування.

Показники мотиваційного компонента МГПС дещо нагадують показники когнітивних компонентів. Найвищий рівень інтересу тут також проявлявся щодо українських територій, при цьому максимальний показник закономірно стосувався "свого" (чернігівського) простору. Сама по собі дана тенденція є цілком природною, адже життя людини пов'язане, передусім, із соціально-політичною та соціально-економічною ситуацією у регіоні власного

проживання. Поряд із тим відносно низькі показники інтересу до зарубіжних подій дають підстави вести мову про феномен своєрідної "Я(Ми)-світообмеженості". Тобто інтерес опитаних до подій навколишнього світу є зворотно пропорційним фізичній (географічній) та соціальній (культурній) дистанції між їхнім Я(Ми) та локалізацією цих подій. Можливо, це є наслідком невисокого загального культурного рівня сучасної молоді (інтереси якої часто носять вузький утилітарний характер), її низької політичної культури та активності, а також більш загальної національної світоглядної настанови "моя хата з краю". Слід, однак, зауважити, що фахівці фіксували таку особливість світосприймання і серед громадян деяких інших країн, зокрема США. Отже, така "Я(Ми)-світообмеженість" є більш поширеним (транскультурним) явищем.

Найвища дисперсія оцінок зацікавленості стосувалася не лише Донбасу (як у когнітивному компоненті), але й Києва, США та Росії. Поляризація інтересу студентської молоді до подій військово-політичного конфлікту (а саме з ним, як відомо, переважно асоціюється сучасний Донбас), на наш погляд, може бути пояснена ефектом своєрідної психологічної "втоми" частини опитаних від стресової інформації, яка постійно надходить звідти, намаганням "відгородитися" від останньої. Загалом, сумарна частка "високозацікавлених" подіями на Донбасі (які оцінили свій інтерес у діапазоні 5-7 балів) сягала 53%, а "низькозацікавлених" (оцінки в 1-3 бали) – 26%. Можна припустити, що, внаслідок постійних політичних чвар та конфліктів вітчизняних політиків, своєрідна "втома" виникла у частини опитаних студентів і стосовно "столиці нашої Батьківщини". Висока дисперсія оцінок інтересу до США може бути наслідком загального поляризованого ставлення до цієї країни серед наших громадян. Аналогічну тенденцію стосовно Росії також можна вважати природною, адже "країна-агресор" може викликати як інтерес ("ворога слід знати"), так і, навпаки, байдужість ("не хочу нічого знати про них...").

Цікавим видається результат, згідно з яким інтерес опитаних студентів до подій у США був дещо вищим, ніж до східного сусіда, з яким вже третій рік триває тяжкий конфлікт. Можливо, свою роль тут відіграв ситуативний чинник – вибори президента США, результат котрих уявлявся важливим у контексті подальшого розвитку українсько-російського конфлікту (принаймні вітчизняні ЗМІ постійно акцентували на цьому увагу).

Мінімальний інтерес опитані виявили до подій у Сирії. Отже, трагічні події у цій близькосхідній країні (які, до речі, за людськими

втратами давно перевершили "свою війну" на Донбасі) мало цікавлять вітчизняну молодь, адже вони відбуваються "далеко" як у прямому, так і в переносному сенсі ("десь хтось воює один з одним..."). Такий результат добре ілюструє дію психологічного механізму селекції (фільтрації) геополітичної інформації у МГПС, адже конфлікт у Сирії постійно висвітлюється вітчизняними мас-медіа. Також доволі слабкий інтерес опитані виявляли стосовно Китаю та Франції. І якщо перший результат є очікуваним, до другий є відносно цікавим (вірогідно, саме цим пояснюється раніше згаданий факт низької оцінки поінформованості щодо цієї країни). Чому Франція, яка символізує низку цінностей європейської культури, мала таку низку "атракцію" для опитаних студентів, залишається незрозумілим.

Результати дослідження емоційних компонентів МГПС загалом відповідали раніше описаним тенденціям. Найвищий рівень "переживання" опитаних стосувався України та її частин (максимум – щодо власного регіону). Найменший емоційний "резонанс" опитаних викликали події у Франції та Китаї. Також мав місце виражений розкид емоційних оцінок відносно подій у Києві та Донбасі. У цілому, сумарна частка тих, кого події на Донбасі емоційно "зачіпають" (хто оцінив свої переживання у діапазоні 5-7 балів), сягала 70%, а схильних до байдужості (оцінки в 1-3 бали) – 17%. Можна звернути увагу на певний "розрив" між цим співвідношенням та аналогічними результатами щодо зацікавленості (мотиваційний компонент МГПС) подіями на Донбасі. Ця різниця, вірогідно, вказує на ту частку респондентів, котрі намагаються "відвернутись" від теми АТО, щоб уникнути супутніх "емоційних навантажень".

Отже, найвищі показники суб'єктивних поінформованості, зацікавленості та переживання сучасної вітчизняної молоді стосуються подій у власній країні та її регіонах (у максимальній мірі – місця власного проживання). Поряд із тим вищевказані параметри відносно слабо проявляються стосовно "чужого" геополітичного простору. Поширеним серед молоді є феномен "Я(Ми)-світообмеженості", при якому інтерес до навколишнього світу є обернено пропорційним географічній та культурній дистанції між Я (Ми) та локалізацією подій.

Більшість юнаків заявляє про високий рівень інформованості, зацікавленості та переживання у зв'язку з подіями на Донбасі. Поряд із тим певна частина молоді демонструє ознаки психологічної "втоми" від подій у цьому регіоні, яка проявляється у послабленні зацікавленості та емоційної реакції.